

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Работа посвящена дискуссионным вопросам принятия нового Уголовно-процессуального кодекса Украины, рассматриваются проблемы презумпции невиновности, положения потерпевшего, такие меры пресечения, как содержание под стражей и подписка о невыезде, вносятся предложения о дополнении и усовершенствовании действующего Уголовно-процессуального кодекса.

The article devoted to the controversial issue of today being on the adoption of new Criminal Procedural Code of Ukraine, the problems of the presumption of innocence, position of the victim, such precautionary measures as detention and sign ban, and proposals to complement and improve ment the current Criminal Procedure Code are regarded.

Постановка проблеми. Досліджуються питання презумпції невинуватості, положення потерпілого у кримінальному процесі України, питання застосування запобіжного заходу підписки про невийзд, вносяться пропозиції про доповнення заходів процесуального примусу новим запобіжним заходом "відстрочка взяття під варту"

Дослідженням розглянутих проблем займалися такі вчені, як Ю. П. Аленін, І. В. Гловюк, Н. І. Капинус, В. Т. Малярєнко, О. Р. Михайленко, Б. Г. Розовський, М. А. Погорецький, М. Є. Шуміло та інші.

Після вступу з 1 серпня 2010р. Закону України "Про судоустрій та статус суддів" на сторінках преси, періодичних юридичних видань, по телевізору, в публічних виступах – політики, юристи, та й не тільки висловлюються за якнайшвидше реформування кримінального судочинства, ухвалення нового кримінально-процесуального кодексу України, виведення досудового слідства в окреме відомство, позбавлення права прокуратури проводити досудове слідство, ліквідацію слідчих органів взагалі, в тому сенсі, в якому ми сьогодні це розуміємо. Виступ за винесення судами як можна більше виправдовувальних вироків у кримінальних справах, зведення до мінімуму застосування такого запобіжного заходу як утримання під вартою, надання ще більших прав на досудовому слідстві обвинуваченим та їх захисникам. Спробуємо розглянемо деякі з цих проблем.

Ми все більше і більше надаємо прав обвинуваченим, кажучи про те, що стосовно них діє презумпція невинуватості, але на стадії досудового слідства вона вже давно увійшла в суперечність з чинним порядком розслідування кримінальної справи. Визнаючи загальнодемократичний характер презумпції як пропозиції про те, що особа вважається невинною до набрання чинності обвинувального вироку, ми б одночасно хотіли звернути увагу, що в практичному плані будь-яка презумпція націлює на односторонній підхід до вирішення проблеми і поставлених завдань. І з цим не можна не рахуватися. Наприклад, презумпція невинуватості в кримінальному процесі на досудовій його стадії слабо узгоджується з таким (законним принципом, як всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин справи (ст. 22 КПК України), що передбачає належне вивчення і перевірку всіх можливих реальних версій, а не віддає перевагу тільки тим, які презюмують невинність особи, бо це може призвести до порушення прав потерпілих і вимог законності.

"Норми ст. 11 Декларації, ст. 62 Конституції України, щодо презумпції невинуватості, реалізувати стосовно конкретної життєвої ситуації в повному обсязі практично неможливо.

За Декларацією саме обвинувачений у вчиненні злочину має право вважати себе невинним. Таким чином, спочатку повинен здійснитися сам факт звинувачення, а лише потім можна вести мову про презумпцію невинуватості людини. У такому випадку виникає питання, кому ж пред'явили обвинувачення? Відповідь може бути одна – невинному, а це суперечить самій суті принципу презумпції невинуватості, якщо його визнати таким. І від слідчого, який пред'явив обвинувачення особі, не логічно вимагати, щоб він його вважав невинним" [3, с. 32-33].

А хто буде вести мову про потерпілу від злочину особу? Про неї сьогодні всі забули, мало того що вона вже постраждала від злочину – фізично морально і матеріально, від неї відмахуються як від "настирної мухи", права її, передбачені ст. 49 КПК, практично тільки декларовані, вона навіть при бажанні надати слідчому послуги з розкриття та розслідування злочинів не має права цього робити. Так, щоб скористатися своїм правом, наприклад, клопотати про витребування нових доказів, потерпілий, як мінімум, повинен знати, якою інформацією слідчий вже володіє. А тут глуха стіна. КПК не зобов'язує слідчого надавати потерпілому будь-яку інформацію, знайомити з висунутими версіями, планом

розслідування. Для цього у нього є навіть офіційне прикриття – обов'язок забезпечити таємницю слідства.

"Потерпілий – не прохач, не просто ображена злочинцем людиною, і якій співчуваючи, ляскають по плечу: "Не сумуй, не хвилюйся, робимо що можемо, почекай..." Потерпілий – це, використовуючи аналогію з цивільним процесом, позивач у кримінальній справі, ініціатор, максимально зацікавлена особа. За логікою вже в силу цього йому повинна бути уготована роль не пасивного спостерігача, що чекає розв'язки перед дверима слідчого, а мотора, двигуна кримінального процесу. Образно кажучи – це соліст в хорі його суб'єктів. На відміну від обвинуваченого, потерпілий – позитивний діловий партнер органів дізнання і слідства, максимально зацікавлений у розкритті злочину і викритті винного" [4, с. 8-9].

А чи не пора законодавцю розширити в цьому відношенні права потерпілого надати йому можливість більш тісно контактувати зі слідством, надавати допомогу в розслідуванні, приймати участь у відпрацюванні версій у справі, знайомитися на розсуд слідчого на більш ранніх етапах, ніж при виконанні ст. 217 КПК України з матеріалами справи, при бажанні, приймати участь у судовому засіданні при обранні обвинуваченому запобіжного заходу тримання під вартою у його справі. "Тому слід передбачити обов'язок особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора повідомляти потерпілого про внесення подання до суду для того, щоб потерпілий міг взяти участь у розгляді подання" [6, с. 201], адже контактує слідчий з обвинуваченим, задовольняє його клопотання, перевіряє висунуті ним версії й алібі, ось тоді і буде процес на стадії досудового слідства змагальним.

"Небезпечно як переоцінювати важливість та непорушність прав і свобод людини, так і недооцінювати їх. Права й свободи та їх обмеження мають бути у певних розумних межах і збалансованими. Система кримінальної юстиції існує не тільки для захисту прав підозрюваних, обвинувачених і підсудних, а й для захисту потерпілих та суспільства в цілому. Дотримання прав і свобод людини не може бути засобом, що підвищує ефективність боротьби зі злочинністю. Навпаки, це ускладнює таку боротьбу. Тому необхідно шукати баланс між двома цінностями – правами людини і ступенем контролю над злочинністю, тобто знаходити оптимальне співвідношення між публічністю і диспозитивністю. Порушення балансу на шкоду правам людини породжує поліцейські тенденції в діяльності відповідних

державних органів. Порушення балансу на користь прав людини породжує анархію і безвідповідальність" [7, с. 341].

Ще одна проблема досудового слідства, запобіжні заходи. Найпоширеніші на сьогодні запобіжного заходу – це підписка про невиїзд і взяття під варту, всі інші застосовуються набагато менш через проблеми їх застосування. 20-30-50 років тому, коли ці норми в тому вигляді в якому вони застосовуються зараз почали діяти, вони дійсно були ефективні, якщо громадянин брався під варту, з ним крім слідчого ніхто практично контактувати не міг, не могли його і "ліквідувати" в СІЗО, тому що доступу туди не було. Сьогодні в СІЗО найважче потрапити слідчому і отримати свого обвинуваченого, всім же іншим "шлях до нього, і йому до них" відкритий за певну винагороду. Не вдається в СІЗО зберегти і конфіденційну інформацію. На основі нашого дослідження ми вважаємо, що 30 % від числа осіб які знаходяться сьогодні під вартою могли б не бути ізольовані від суспільства і були б суспільству більш корисні, якщо б інші запобіжні заходи працювали на повну силу.

Візьмемо підписку про невиїзд, вона перебуває у незмінному вигляді вже близько 50 років, за цей час перестала існувати "залізна завеса", держава СРСР, прописка, люди стали все частіше виїжджати за межі країни, регіону, де вони зареєстровані за постійним місцем проживання. Даний запобіжний захід у зв'язку з цим вимагає удосконалення і повинен поділитися, на наш погляд, на підписку про невиїзд: з даного регіону проживання; з даної області, де проживає громадянин; з країни.

Нам здається, що назріла необхідність введення такого нового запобіжного заходу, як "відстрочка взяття особи під варту", яка передбачала б всю процедуру, яку проходять зараз обвинувачені при обранні запобіжного заходу "взяття особи під варту" з однією особливістю, що суддя відкладає застосування цього заходу до тих пір, поки обвинувачений не порушить дані ним зобов'язання. Даний запобіжний захід повинен відрізнятися від "домашнього арешту", який застосовується в КПК Росії. "Домашній арешт представляє собою запобіжний захід, який істотно обмежує особисту свободу обвинуваченого, підозрюваного" [8, с. 311], а відстрочка взяття особи під варту буде відрізнятися в бік більшої лояльності до особи у відношенні якої вона обирається, тому що не повинна містити заборон отримувати і відправляти кореспонденцію, забороняти вести переговори з використанням будь-яких засобів зв'язку і т. ін.

Застосовувати такий захід можна з використанням науково технічних засобів, таких як електронні датчики, які можуть відстежувати місцезнаходження особи, до якого даний запобіжний захід буде застосований.

При створенні нового КПК, має бути збережено все те, що застосовувалося впродовж багатьох років, у нашому кримінально-процесуальному законодавстві, має позитивні результати, дійсно працює на розкриття і розслідування злочинів і має бути доповнено всім передовим і новим, що дає науково технічний прогрес. Створювати КПК повинні не наші "закордонні друзі", а практики і вчені, які були в минулому на практичній роботі і знають всі наші проблеми не з чуток і не тільки мають теоретичні знання, а й практичний досвід роботи.

Ми повною мірою погоджуємося з думкою В. Т. Маляренко про те, що "при підготовці проекту нового КПК повинно ставиться за мету створення такої процедури досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ, яка відповідала б міжнародним стандартам, досягненням вітчизняної і зарубіжної науки в галузі процесуального права, потребам слідчої і судової практики. Основними орієнтирами в цій роботі повинні стати Конституція України, а також міжнародно-правові акти, обов'язковість яких визнала Україна, використовувати матеріали судової практики, результати наукових досліджень, законодавство інших держав. Необхідно зберегти норми чинного процесуального законодавства, які виправдали себе на практиці" [7, с. 327].

Література:

1. КПК України станом на 17.08.2010р. (офіційний текст) Київ 2010.
2. Проект КПК України www.pro-zakon.com.ua
3. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание. – К.: Юринком Интер, 1999. – 448с.
4. Розовский Б. Г., Сергеев В. М. Главный субъект уголовного процесса – кто он? // Вестник ЛГУВД им. Е. А. Дидоренко. – 2010. – № 3.
5. Черныш М. А., Черныш А. М. Маргинальный синдром: Монография. – Одесса: "ВМВ", 2010. – 448 с.
6. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика: монографія / І. В. Гловюк. – Одеса Фенікс, 2010. – 232с.
7. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

8. Капинус Н. И. Процессуальные гарантии прав личности при применении мер пресечения в уголовном процессе: монография. – М.: Издательский дом "Буквовед", 2007. – 416 с. – (Серия "Право").
9. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. // Права человека и судопроизводство. Собрание международных документов. – Варшава, 1992. – С. 229 – 234.

Коробко Ю. В., НУ "ОЮА"

ІНСТИТУТ ПОВЕРНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРОКУРОРУ НА СТАДІЇ ПОПЕРЕДНЬОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Проведен анализ комплекса проблемных вопросов, связанных с процессуальной деятельностью прокурора по устранению обнаруженных судом нарушений закона.

The correlation of the institute of returning of the criminal case to accessory investigation and to the prosecutor has been covered; the legal nature and forms of realization of this institute in criminal procedure have been researched.

Актуальність теми більш ніж наочна, так як практика потребує удосконалення інституту повернення кримінальної справи прокурору, оскільки він на сьогоднішній день не є достатньо ефективним, і не дозволяє повною мірою сприяти забезпеченню виконання завдань кримінального судочинства. Аналіз проблем, які виникають у зв'язку з поверненням кримінальної справи прокуророві, свідчить, що їхнє існування обумовлене нечіткістю й суперечливістю окремих положень Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) [1].

У вітчизняній кримінально-процесуальній науці відсутні спеціальні дослідження, які б були присвячені інституту повернення кримінальної справи прокурору. Окремі питання застосування цього процесуального інституту, зокрема щодо підстав повернення кримінальної справи прокурору, строків, усунення недоліків прокурором, досліджували у такі сучасні науковці-процесуалісти: О. Александров, В. Азаров, А. Баранов, О. В. Єжова, М. М. Ковтун, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, В. О. Попелюшко та ін. Проблеми ж застосування інституту